

הַנּוֹדֵדִים

(מספורי אמי)

מאת

אורי עקביא

ספורי זה, שנבנה על יסוד זכרונות אותנטיים של משחקים, מנסה לתאר את ההווי של התיאטרון היהודי בימים הראשונים לקיומו. מרובה תהא שמחתי, אם יצליח הספור לתת קמצוץ של נחת-רוח למישהו מן המשחקים בני הדור החדש ולהסיח את דעתו מטרדות יומו וסבלותיו, ויהא אך לשעה קלה.

בשדמות-אוקריינה

הערבה ישנה עוד את שנת-הלילה הקרה והשלֹוה, אף-על-פי שכבר האיר היום והנרידות המזהרת של העננים הקלילים שמעל לאופק בְּשָׁרָה את זריחתה הקרובה של החמה.

העגלה נִדְרָדְרָה לְאֵטָה בדרך המסומנת על-ידי לְבָנִים. האכר המגודל היה שקוע בעולמו הפנימי וידו החזיקה במושכות-הסוסה, בלא שנהג בה. באחורי-העגלה יָשַׁב יהודי קטן ורזה, בעל פאות ארוכות וזקָנָן של תִּישׁ; שפתיו נצו: הוא התפלל תפילת-שחרית בדרך. — השלֹוה ההנִיָּתִית של הלילה השתלטה גם בשני בני-האדם: שניהם נראו כמקשיבים לקול חרישי וקדוש.

הירק עָשִׂיר-הטל וְרוֹוִי-האור נשתפך בְּלָל בשפֵּעַ. צבאותיו כבשו כל שעל אדמה וכל גוש סלע. דוגלים בפרחים לוחטי-צבעים, טפסו ועלו בראש כל גבעה ושטפו-כיסו כל נקרה. אף לתוך מימיו של הנחל הרץ-מתפתל למרחקים התקדם החלוץ — סוף מפואר-האניצים.

— האכר הרים את ראשו והביט נכחו. מרחוק נראו עגלות אחדות. הן התנהלו בכבדות, מלאות חפצים ואנשים.

הן הלכו והתקרבו. היו בהן גברים ונשים, גם ילדים. כולם עטופים שמיכות ומטפחות ומכונסים לתוך מעילים. כנראה, נסעו כל הלילה.

האכר אומר למלוו כמשער: — צוענים... —

ואולם אלה לא היו צוענים. פרצופיהם היו לְבָנִים לגמרים ותלבשתם כְּשֵׁל

עירוניים. — חורים היו כולם ואחוזי שנה.
 — לאן נוסעים יהודים? — שאל היהודי הקטן.
 — לפרזובקה — השיב לו אחד, מן העגלה הראשונה, חובש כובע רחב-
 שולים ומגולח למשעי, — והראה בידו נכחו. רחוק, רחוק, באופק, לרגלי יער
 גדול, הלבנינו גגות של עיירה קטנה, טובעת בירק רך של בוסתנים ופרדסים.
 לחתונה? ... — שאל היהודי כמנחש ועיניו חייכו.
 — לאו. — משחקים אנו, להקה נודדת. —
 העגלות הלכו והתרחקו והיהודי קרא אחר בני-האדם המוזרים:
 — מאי משמע משחקים? ...
 המשחק משך בכתפיו. מעגלתו נשמע צחוק וקול ער לגמרו, קול-נערה
 רענן, קרא:
 — משחקים משמע — קומידיאנטים. בלשון יום-יום: בִּדְחָנִי-פּוֹרִים ... אנו
 עוסקים באמנות ומתכלכלים ממחיאות-כפים והצלחה מוסרית. אחרת
 אין לנו! ...

בעיירה

העגלות נתגלגלו ונכנסו לתוך הרחוב היחידי של העיירה. ילדים סבבו אותן
 ורצו אחריהן. אחד מן הנערים הראה על האכסניה הקטנה.
 סבא, בעל הכובע הגדול, קפץ מן העגלה וצלצל בפעמון. אחריו קפצה נערה
 צעירה, גמישת-גזרה, לבושה בגדים צבעונים. גופה היה צמא לתנועה והיא
 נָתְרָה מסביב לעגלות וצחקה. — עד שפתחו להם התחילו להוריד תֵּבָה ענקית
 בעזרת העגלונים.
 יצאה בעלת-הבית וכבדה את הבאים ב"בבקשה" רחב-חיוך. ואולם כשנודע
 לה, מי הם הבאים, החזירה ופניה השמנים הביעו מבוכה מרובה.
 — קומידיאנטים? ... ולא הוסיפה עוד לדבר והביטה, מבולבלת מאד, בחשש,
 על הסנטר המגולח של הגבר ועל שמלתה האדומה, הבלתי-רגילה של הנערה,
 שלא היתה ארוכה עד הקרטולים וגילתה שוקים נאות מאד. — לסוף אמרה בטון
 של החלטה:
 — אל תורידו את החפצים עדיין. אקרא לבעלי.
 יצא האכסנאי. עוד מבפנים-הבית נשמע קולו העבה: — אל תהיי שטיא,
 פלונית, אנשים הגונים הם... — לחץ את ידו של סבא ב"ברוכים הבאים",
 שמח ואמר:
 — טוב שבאתם לעיירתנו. אוהב אמת אנכי — המלה "אמנות" נאמרה
 בכבוד ובמובן: "האמנות".

— נו, אדון, — אמר אחד העגלונים, — החפצים הורדו, הגיע הזמן שנחזור.
תן לנו את שכרנו.

— למה לכם למהר?... — אמר סבא בחפזה, בקול לא-בטוח: — הכנסו
פנימה ושתו כוס יין שרוף.

האכרים נכנסו לאכסניה וסבא עלה במדרגות במרוצה.

— אחא — דבר לבעל-הבית בלחש כמעט, במורך — אנו נשהה כאן שנים,
שלשה ימים. אם יהיה קהל, אפשר עוד יותר. את המעט הנצרך ודאי נרוויח. —
האורחים האחרים שבאכסניה התקרבו והקשיבו לדברי מנהל הלהקה. — חוץ מזה
יש לנו חפצים הרבה. אם לא תבטח בדברי יהיו מטלטלינו לערובה לך... —
אבל למה אתה מתכוין — תמה האכסנאי וחבט חביטת-חבה על כתפו
של המשחק: — ישרים אתם בעיני ולא צריך...

— לא זה! — הפסיקו סבא ודומה היה לנתפס בגנבה: — אולם האכרים,
הם צריכים לשוב לביתם עם עגלותיהם ואני צריך לשלם להם את המגיע.

— ואין לך — נכנס לתוך דבריו אחד מן האורחים, יהודי קטן במעיל
של דרך, פזיז-תנועות ובעל עינים גדולות, דברניות; הוא הראה התעניינות מרובה
בכל מעשיהם של המשחקים ועזר להם מרצונו הטוב בעצותיו וידיו. — אלוה לך
קצת כסף לכמה זמן שתרצה. יודע אני להעריך את האמנות, — הוסיף בחשיבות
תמימה ואצבעותיו המהירות כבר חטטו בכיסו: — לא במשחק אחד תמכתי
בדרך-נדודי...

התיאטרון

אך שעה קלה עברה מזמן שנכנסו המשחקים לאכסניה הצרה — וכבר
הסתדרו בה בנוחיות ונראה היה, כאילו מזמן היו דרים בבית זה. זוג אחד — בעל
ואשתו — הספיק אפילו לפתוח בריב נמרץ. המשחקים הרגישו את עצמם כאילו
הם בביתם הם...

— סבא יצא לעיירה, ביחד עם בְּרִנְרֵדִי, המשחק הראשי, לחפש אחר אולם
להצגות. נודע להם, שאין בכל הסביבה חדר, שיהא רחב יותר מעשרים צעד... —

— אם-כן נצטרך לבנות את הבמה בעצמנו. — אמר סבא.
הזמין נגר ולקח לעזרה בחורים אחדים, מן המתהלכים בטל בשוק. האחרונים
הסכימו לעבוד בעד כרטיס-כניסה של חינם להצגה. מקום יותר מתאים
לסידורו של אולם-ההצגה מרפת גדולה — לא נמצא. הזבל הורחק ובמשך שעות
אחדות עמדה בירכתי הרפת, שכבר היתה נקיה פחות או יותר, תבה ענקית —
הבמה. קרשים מונחים על חביות — אלה היו הספסלים. השורה הראשונה היתה
מסודרת כולה מכסאות, שנאספו מכל צד. המסך נמתח על חוט של ברזל. את הפרות
אי-אפשר היה לסלק והן הועמדו מאחורי הבמה. ביניהן ולבינה נפרשה הדיקוראציה

היחידה: חתיכת-בד ענקית, שהיתה, כרגיל, מנוללת על כלונס ארוך, ומצויר עליה בית ועץ. היא היתה מעוכה ומטושטשת מרוב טלטולים. אף-על-פי-כן בשעה שנתלתה שפשף ברנרדי את ידיו בהתלהבות: הוא היה מלא התפעלות ממנה וגם מן הבמה. קודם שנצטרף ללהקת-סבא שיחק בלהקה נודדת אחרת. שם הציגו בלא במה ובלא דיקוראציה כלל. שולחן לפני השער שימש מִכּוֹן לבעל-הקופה. על השער הודבקה אפישה ענקית, שאותה כתב בדיו שחורה ואדומה, באותיות פִּנְטִיסְטִיות, שמאי, בנו הבכור של סבא.

הקומידיאנטים בינם לבין עצמם

— אלהים, אבי הטוב, אמתך אני. בכל נפשי אוהבך ואשמח לעשות את רצונך. אך אשה פשוטה אני, אף להתפלל בלשון-הקודש מן הסידור איני יודעת. אוי-נא לי, אין בידי לעשות הרבה... אך אשמח בכל לבי לעשות את רצונך. — אנא, אלהים, הטיבה עמנו. שלח לנו את עזרתך. תן כח לסבא בעלי ולא יֵשֶׁח תחת עולו. תן לילדי לב שמח ויהי רצונך, שימצאו חן בעיני בני-אדם. אל תשלט בהם, חלילה-רוחם, עין רעה (תוף! תוף!). עֲשֵׂה, שיהיו משחקים טובים ויהנו מחייהם יותר משנהניתי אני. גֵּרָם, שאוכל לשבוע מהם נחת, כי בהם כל חַיִּי. שלח פרנסה ושמחה לביתנו וללהקה כולה, אתה, אלהים הטוב... —

כך מתפללת אֶסְפֶּראַנְצָה, המשחקת הראשית, לעת-בוקר, כשהיא מתהלכת אנה ואנה בחדר-הנשים. שערותיה עשויות זְנָבוֹת-זנבות קטנים, מסולסלים לתוך פסות-נייר. —

ובאותה שעה יושב סבא, מנהל-הלהקה, בחדר-הגברים, על-יד החלון, וצובע את שערותיו לפני מראָה. קצת שערות לבנות לו בתוך התלתלים שמסביב לגבחתו ורוצה הוא להעלימן. במברשת קטנה הוא מעביר את הנוזל על שערותיו ומביט בתשומת-לב לתוך המראה. פניו מביעים דאגה מרובה: השערות, במקום להשחיר, הוריקו. דומה, כאילו העלו ירוקה. וככל מה שהוסיף להרטיב אותן הולכות הן ומוריקות יותר... נרגז ומיואש הוא מטמין את הבקבוק הַבּוֹגֵד וסורק את שערותיו בכיוון הפוך, כדי לכסות על הכתמים הפֶּאָטְאֵלִיִּים. אף-על-פי-כן הוא נפרד מן המראָה במבט של חבה גנדרנית לאחר שחבש לראשו כובע-קש רֶחֶב-שולים וקשר עניבה מרובת-כפלים לצוארו. —

ובפנה אחרת יושב צימבאליסט, הקומידיאנט הזקן המשחק תפקידי-אבות. יש לו בלורית ענקית וסבוכה וחוטם בעל גודל בלתי-רגיל, אדום ומכוסה יבלות גדולות (—חֶטְמוֹ מְתַחַטֵּם, כלומר מוליד חֶטְמִים חדשים, — התלוצצו חבריו...). הפעם מכוסה החוטם זעה: בעלו שקוע בהרהורים ורושם בכתב רעיונות, שלידתם עולה לו בהתאמצות יתרה.

—הקהל שלנו, — כך סובר צימבליסט, — אינו די מבין. מי הם בעצם? — קרתנים, חשוכים נצחיים, שמושג אין להם מן העולם הגדול ומן האמנות. ואיך יעריכו את ההצגות היפות כראוי? — ברור כשמש, שיש לנאום נאום מוקדם לפני הקהל, בתחילת-ההצגה. ולפקוח את עיניו על האמתיות האלמנטריות באמנות.

צימבליסט התעורר עוד קודם זריחת-החמה וכל הבוקר הציקו לו רעיונות אלה. לסוף ישב לחבר את נאומו. הוא ינאם אותו קודם ההצגה, ואם סבא לא ירשה לו, הרי ינאם אותו באמצע-ההצגה: יפסיק את משחקו וישלב בערמה את הנאום לתוך הפראזות של הדראמה...

וכי מי זה אמר, שיש לשמור בדיוק על נוסחת-המחבר? כלום היא העיקר, או הלב העולה על גדותיו הוא העיקר? ...

וצימבליסט חוזר וקורא בשורות, שהספיק ליצור בינתים:

— קהל נכבד מאד! שמעו נא לדברי, כי יש בהם טעם! לכל עם יש התרבות שלו. ומה החשוב ביותר בכל תרבות? — האמנות. ואיזוהי האמנות החשובה ביותר? — האמנות התיאטרונית. ברור כשמש. קהל נכבד! כל עם תומך בתרבותו שלו. רק עם-ישראל אינו עושה כך, כי עם-חשוכים הוא. ולפיכך הולכים המשחקים היהודיים במכנסים קרועים. כאן אין מה לצחוק, קהל נכבד! מוטב שתעשו חשבון הנפש ותתחילו סוף-סוף להתבנייש! —

— כך! כך יש לדבר עם החשוכים! — לוחש צימבליסט לעצמו: — דברים רכים לא יועילו כלום... —

והמשחק הזקן מתלהב מן הדברים ומניח את הפתקה ועומד לנאום לפני קהל-דמיוני נאום אימפרוביזטורי. הדברים נאמרים בפתוס מזויף, שלרגעים הוא פג כשהנאום נוגע בפצע-לבו:

— קהל נכבד! אני, צימבליסט, בעל כשרונות גדולים אני, ווירטואוז בחסד-עליון. הנקבה שלי, פארדון, אשתי, יש לה כשרון של פלדה והיא מהממת בטמ-פיראמנט הגועש שלה. בתי היא כבת-מלכה, קול יש לה כקול של מלאך. אבל כולנו "נתונים אנו באדמה", כי יש לנו עסק עם קהל של יחפים. גוודים, מטומטמי-מות. אילו היינו בני עם אחר, היו נושאים אותנו על כפים... —

המשחק נושם בכבדות וחטמו נוחר ברעש —

— קהל נכבד! אם לא קבה בכם הניצוץ היהודי לגמרו, בואו ובקרו את התיאטרון היהודי, ואל תתנו לנושאי-תרבותכם לגווע ברעב! ואם לא תבואו — הזקן קופץ את אגרופו ונושם בסערה —

— ואם לא תבואו, תבוא עליכם השנה מפלת-המן!...

יושבים המשחקים ואוכלים מתוך שיחה עליזה את ארוחת-הבוקר: תפוחי-אדמה ודגים מלוחים.

"האח הטוב", הסוכן-הגוסע הקטן, נכנס לאולם ומתישב לשולחן וכולו שבע נחת מחברתו. דברים אין בפיו, רק עיניו הפטפטניות מתרוצצות לכל צד ומסתכלות בחבה עזה במשחקים.

— רוצים אתם ביין שרוף, יקירי? — שואל הוא. ובעוד רגע עומד על השולחן בקבוק של משקה חריף וכולם שותים "לחיים".
היין מתיר את לשונו לגמרה והוא מתחיל מדבר בהתלהבות כשהוא מגפף את ידיו של אחד מן המשחקים:

— אני מאושר בחברתכם, אחי! אתם אינכם ככל בני-האדם. האמנות שלכם אצלה עליכם מזיוה, וגם בשעה שאינכם משחקים מעניין להיות בחברתכם עד בלי די. כאילו הייתם קרובי אני אוהבכם... כשאני יושב בתיאטרון אני כילד, שמספרים לו אגדה נפלאה —

עיניו מלאות דמעות וזקנו הקטן רועד.

— יודעים אתם? — ממשיך הוא בהתרגשות: — אני בא לפרקים זמן מרובה קודם ההצגה ומתישב בפינה ומסתכל בבמה הריקה. וחושב אני לי: מה זה יארע שם היום? — ואני מצייר לעצמי כל מיני מחזות ושומע שירים... —
... כל השיחות פוסקות בבת אחת לרגלי ההתפרצות הרועשת של חבורת-הילדים, שמלאו את הבית בהמולה עליזה מאז הבוקר. הקטנים מחופשים בשמיכות כבגלימות, על ראשיהם כרים קטנים, שדמו לכובעים אלא נפוליון, והם הולכים בשורה ישרה, קדרות ותיבות בידיהם. בראשם צועדת בתיה, בתו של סבא, מטפחת קשורה לסנטרה בצורת-זקן ומטאטא גדול על כתפה; בראש המטאטא נעוץ מגף ישן.

— צבא-הקבצנים דום! — קוראת בתיה והילדים מתעמדים בשורה. —
גדוד-היחפים! — ממשכת היא: — תנו כבוד לסבא מלכנו! —
— הידד! — צועקים הילדים ומתופפים בכליהם.
— אדוני המלך! — קוראת בתיה בעוז ומסירה את המגף: — מאושרים אנו להבטיחך בנאמנותנו הגדולה. בזקני אני נשבע לך, שאנו מוכנים לכבוש לכבודך אפילו את הגיהנום כולה. הנה אות הערצתנו — והיא מגישה את המגף...
— קומידיאנטים, לאחור פנה!.. — קוראת הנערה, לאחר שהכל צחקו דים. והילדים יוצאים בצעד צבאי כשהם שרים בהתלהבות:
— אלהים, נצור את המלך!.. —

משפחת-סבא

לעת-הצהרים יצאה בתיה מפתח-האכסניה והתחילה תולה חבל בין שני עצים. — קבוצת קרתנים עמדה מזמן על יד השער, תאבה לחדשות. הם נתקרבו

אליה מסביב והסתכלו בסקרנות טרחנית. ואולם הנערה לא נבוכה והתנהגה בבטחון חפשי. רגילה היתה, כנראה, לעיני-ההמון.
 לסוף נגש אחד, גבר בא-בימים, בעל פנים שמנים ומביעי טוב-לב, ושאל אותה בקול אָפְּהִי־דורש-טובה:
 — הַגִּידִי לִי, עֲלֵמָה, מָה שֶׁמַּךְ? ...
 היא הפנתה אליו את ראשה בשלוח ותלתה בו עינים גדולות ויפות מאד. צמותיה, שהיו ארוכות ביותר, עטרו את ראשה בְּזֶר מְפֹאֵר.
 — בתיה שמי, — השיבה, והמשיכה בעבודתה בתנועות-חן. מנעלים מעור דק היו לרגליה, עתיקות-אָפְּנָה, וקשוריהן הצטלבו לאורך כל השוקים.
 — ובת כמה אָתָּה, בתיה? — שאל האיש והחליק את האבנט של בגדו הארוך.

— בת ארבע-עשרה —
 — ומנין אתם באים? — כולו היה חָדֹר סקרנות תמימה.
 — ומנין אין אנו באים? — אמרה בחיוך על שפתיה. היא התחילה תולה על החבל בגדים משונים, שהקרתנים מעולם לא ראו כמותם. אלה היו בגדי-צבעונים, עם סרטים, רקמות-זהב, זכוכיות נוצצות.
 — בכל יום אנו במקום אחר. נודדים אנו באוקריינה מעיירה לעיירה ובכל מקום אנו מציגים מחזות.
 — וכמה זמן אתם נודדים כך? — שאל האיש; הרוך שבקולו העיד, שהנערה עוררה את חבתו.
 — כלום יודעת אני? — אבי נדד עוד קודם שנשא את אמי. אני נולדתי באחד מן המלונים.
 — משפחה גדולה לכם? —
 הנערה הרימה את ראשה ואמרה בחשיבות ילדותית:
 — היו זמנים, שכל הלהקה היתה מבני-משפחתנו. —
 צחוק הבריק בעיניה היפות והיא ספרה:
 — אבא ואמא נישאו באודיסה. האח הגדול נולד בעגלה בדרך ליאסי. האחות הבכירה — בביסארביה. האחות הקטנה — בקיוב, והאחרונים — תאומים — אח ואחות, בגאליציה. — ועוד היו — אמרה בקול נמוך יותר — אבל מתו. —

הקהל

יהודי גוך, בעל זקן מחודד ומסורק ועינים חכמניות, נתקרב לשניהם. הוא נמנה, כנראה, על שלשת ה"אָלְגֵנְטִים" של העיירה, שהרי נעליו היו משוחות בשומן. —

הנערה גמרה בינתים את עבודתה ועמדה לפני הסקרנים וידיה על מתניה. פניו של הטרָן היו מתוקים-ערמומיים. הוא נגע בידו בכתפה ואמר:

— ילדה יפה את... —

עיניה הוצרו והיא נסוגה קצת לאחור. סקרה את פניהם של בני-האדם מסביבה: עכשיו הסתכלו בה בענין יָתֵר, כאילו היתה עומדת לפניהם לבחינה. — האיש המְתיק עוד יותר את חיוכו ותיקן את פאותיו בתנועת-יד מומחית. בתיה הסתכלה בו בעין בוחנת. סקרה את זְקָנָקְנו ותלבשתו וצחוק שובב נצנץ בעיניה. הצחוק כבה כרגע ופניה הביעו אך שאלה אדיבה.

— גם את משחקת, ילדתי? — שאל האיש.

— מובן, — היא דברה בכובד-ראש גלוי: — אצלנו אפילו הילדים בעריסה כבר יש להם תפקידים בהצגות. — היא הרגישה במסרק. שבצבץ מכיסו, והורידה את ריסיה, כדי להעלים את הלץ, שהציץ שוב מתוך עיניה.

— באמת? — תמה הקרתני. פניו הביעו התפעלות מאמנת ותמימה: — ומה

אתם מציגים? —

— ודאי! — היא דברה בטון עסקני: — כמה וכמה דברים. אצלכם נציג

את "שולמית" ואפשר, את ה"מכשפה". —

— מכשפה ממש? ... —

היא נענעה בראשה.

— והיכן הן שתיהן עכשיו, שולמית והמכשפה? — הרי לא ראינו אותן בשעה שנכנסתם לאכסניה — עיניו של הקרתני הביעו ערמה, כאילו אמרו: לא לי תשקרי, חכם שכמותי לא יתְרַמה לעולם! ...

— או, בריות כמו אלו אין מחזיקים באויר פתוח, — אמרה בתיה בחשיבות וכאילו קראה מתוך ספר: — הן עלולות להתקלקל. הן עכשיו בתוך כלוב, מחותלות בצמר-גפן... —

בני האדם תמהו.

— ומעשי-הלהטים, שאתם מראים, כלום קשים הם? —

בתיה נענעה בראשה הנה והנה כמתוך התפעלות גדולה:

— קשים מאד! לְשֶׁמֶן יש צורך בהתמחות מְלָדה, יודעים אתם? — בבית

אנו שוכבים כולנו בחביות של חמאה, כדי שאברינו יהיו רכים... —

— כך! ... וכל זה נקרא קומידיה?

— בערך... כל מי שרואה אותנו מהלל מאד את האמנות שלנו. וכשקרבה

אל הדלת גמרה: — כדאי לראות, רבותי! שכרכם יעלה בהפסד-הכסף... —

זרקה שלום חטוף וברחה מְפִיֵעִית לתוך האכסניה.

האנשים עמדו עוד זמן מרובה ותהו. אחד העיר:

— חבל עליה. צעירה כזו ונאה כזו ו-קומידיאנטית...

אצל הרשות

...המשרת של קצין-העיירה אף לא נתן להכנס לשני המשחקים, — בתיה וסבא אביה —, שעמדו לפני בית-הפקידות. הוא מסר להם בשם הקצין: יש די צוענים בעיירה גם זולת הקומידיאנטים. מי יודע, שמא הם מרגלים מתחפשים? פקודתו היא שיסתלקו, ומיד! הלאה!

מטבע-נחושת מלווה על-ידי דברי-תחנונים פתח לשניהם את הדלת. הקצין, אכר מגושם, קצר-מצח ומשופם, לא קם בו רצון לסרב לשמוע את טענותיהם של המשחקים משראה את עיני-בתיה היפות. יהי האדון ראש-האלף בטוח, — דברה בתיה מתוך כבוד נפרז לראש-המאה כשאחזה בידה הרועדת את יד אביה, — שבני-אדם הגונים אנו. אמנים אנו ועל אמנות חיינו. אדם אינטליגנטי שכמותו משתעמם, ודאי, בעיירה הנדחת. יבוא-נא להצגה. החזיון העיקרי הוא אמנם בלשון יהודית, אבל אנו נערוך לכבודו, רק לכבודו שלו, דיברטיסמנט — —

סבא תחב בינתיים ליד הקצין קצת פרוטות. שקבל מן "האח-הטוב". הקצין, שבע-נחת מן הקומפלימנטים, סלסל את שפמו, סקר במבט מחוצף את בתיה וחיוך בהמי נשפך על פניו השמנים. — ודאי, — אמר, — משתעמם אני בתוך עדת הכלבים היהודונים. — נא, שחקו לכם כְּאוֹת־נפשכם. אך הזהרו, שלא יהיו במחזה דברים שלא לפי טעם הקיסר, ירום הודו. —

שני המשחקים נבעתו:
— חלילה וחס, חלילה וחס! אף צְנוּוּרָה משולשת, בתמונת-הקיסר אני נשבעת, לא תמצא כל דופי בדברינו. —

... רב-העיירה, יהודי מצומק וחוֹר, שָׁם את כפותיו על שתי אזניו, עצם את עיניו ונענע בראשו הנה והנה, כאומר: לא, לא, לא!
סבא פסק מלדבר כשראה שאין הרב רוצה אף להקשיב לדבריו. הוא עמד נעלב ומבויש, כתלמיד שסרח ושנתגַּף על-ידי רבו.
והישיש דבר מתוך רוגז וצער:

— נגע פשה בבית-ישראל. וכי נשמע מעולם, שתעלה אשה מישראל לפני אנשים זרים ותשיר? וכי נראה פעם בישראל איש, שזקנו מגולח? וכלום אין "ליצנותא אסורה" מן התורה?... —
סבא דבר רתת, נרגז אף הוא:

— עוול עושה לי רבי כשהוא מדבר כך. אין אני בין האפיקורסים. אני
וכל בני-ביתי מדקדקים במצוה קלה כבחמורה. ואין במחזותינו שמץ דופי, רק
דברים, — כן יתן לי העליון וכן יוסיף, — שמועילים להשלמת-נשמתו של האדם.
ואת זקני גילחתי. זהו דבר הכרחי לשם אומנותי, אך גילחתי בסם, ולדעת רבנים,
מותר להתגלח בסם. ובנותי כשרות הן וצנועות, שנה כזו על ראשי ועל ראש כל
אוהבי — דמעות-עלבון עמדו בעיניו.

הרב הפסיק את דבריו ושאל כשנתקרב אליו:

— וציציות יש לך? —

— ואיך לא יש? — תמה סבא. פתח את מעילו והוציא את הציציות

ממכנסיו. הרב מנה את החוטיט בכובד-ראש.

— פסול — אמר — חסר חוט! — הוא אשר אמרתי! — הוסיף כמנצח.

הוא ישב ליד ספרו ופתח אותו כשדפק בכריכת-העור העבה.

סבא לטף רתת את שערותיו. שבצבצי מתחת לכובעו, ושאל מיואש:

— אם כן, וכי יתיר הרבי לבני-עדתו לבקר את ההצגה? —

הרב הניף את ידו באי-סבלנות:

— לך וּשְׁחַק לך. — אמר בגטות: — השר פסק "כשר" ואיך אטריף אני?... —

הַרְץ

— דוד. דוד! — קראה הרבנית, אשה נאה וצַחַת-בגדים, שהפאה-הנכרית
שלה הוסיפה לְיִית-כובד-ראש משונה לפניה הצעירים: — שעת-המנחה עברה
ויוסף, ודאי, מחכה לך. קח את הגמרא ולך אליו. הן מורה בלא שכר אתה, לא
נאה לך לאחר. —

דוד יצא מביתו והלך לאטו ברחוב-העיירה. מתחת למעילו נשא ספר דק,
לא מספרי-הדת, והשתדל לכסות עליו בגמרא העבה. — כשהתקרב לשוק ראה
המון בני-אדם.

— מה יש כאן? — שאל.

— רץ! — ענה לו אחד ופינה לפניו את הדרך בכבוד.

— מן המשחקים הוא — הסביר לו השני — הוא רץ ובא בעד זה על

שכרו. —

המשחק היה לבוש קָרִיקו שחור על גופו המגושם. שערותיו היו ארוכות

ופרועות. הוא קרא כשעמד בתוך ההמון, ועל-ידו אשה רזה, שהחזיקה קופסה:

— אין כאן מעשי להטים או רמאות, אדונים נכבדים! שמעו לדברי. הנה

עומדים אנו באמצע-השוק. במשך כמה זמן, לפי דעתכם, אפשר לעבור את השוק

בריצה של פַּעֲמִים? —

אחד אמר:
 במשך עשרה רגעים... —
 — לא יותר מעשרה? — שאל המשחק: — כלום יש לאדם גבורת-סוס
 לרוץ מהר כל-כך? —
 — נכון, — נענה אחר: — כרבע שעה. —
 — רבע שעה! — המשחק מחא כף לכף: — אדוני הנכבדים, מי מתערב עמי
 שאעבור את השטח במשך שבעה רגעים?... —
 שוחט רחב-גְּרָמִים תקע את כפו בתוך כף האיש. — עשר פרוטות! —
 והאיש בטריקו התחיל רץ. נגשה האשה לנקהלים, בהושיטה את הקופסה.
 — נדבו-נא, רבותי-דברה: — אף זו פרנסה. אל תשתמטו מלשלם בעד תענוגכם. —

שנים מן הל"ו

בעלת-הפונדק המתינה לבן-הרב לפני פתח-ביתה.
 — שלום עליכם, דוד — אמרה בחיוך על שפתיה: — יוסף בני ממתין לכם
 בחדרו. —
 נשמע בקולה כבוד רב לדוד ונחת רוח וגאווה, שמיוחס ועלוי שכמותו הוא
 מבאי-ביתה.
 שני הידידים לחצו איש את יד-אחיו. לאחר שנעלו יפה את הדלת, הוציא
 דוד את הספר האסור. — את ההמשך הבאת, יוסף? — שאל.
 יוסף, בחור כפרי גבוה וחזק, בעל פנים פשוטים וטובים, לחש:
 — לא הבאתי. רכבתי על הערמונית לדונאייבצי ומסר לי טוביה, שהספר
 הועבר לקאראטייבקה. רכבתי לשם — וגם שם לא השגתי. שאל אותו מישהו
 בבילוייה-סילו, אחד מן הל"ו כמונו... נקבל את הספר בעוד שבוע. חצי-יום בטלתי
 ברדיפתי אחר הספר. וגם בסכנה נמצאתי. פגשוני מְּרִי-אבי ושאלוני מה מעשי
 בדונאייבצי ושקרתי להם על עצים ואבנים. כשחזרתי קניתי פטריות, ושיקרתי
 לאבותי, שאספתי אותן בעצמי, כדי שלא ישאלוני היכן ביליתי זמן מרובה כזה. —
 — כל-כך הרבה טרחת, — לחש דוד בצער, — וספר אין לנו. במה נקרא
 השבוע כולו?... —
 — אחר-כך פתחו שני הידידים לדבר על מאורע היום: על המשחקים. נודע
 לדוד, שיוסף הוא "שני-בשלישי" עָמֵם. עזר להם בבנין-התיאטרון ויש לו הרשות
 לבוא חנם להצגה. הוא הזמין גם את דוד. ואולם דוד סרב: לחרפה יחשב לו אם
 יראוהו בתוך הקהל. וגם אין המשחקים מושכים אותו. המוניים הם ורק המון ימצא
 בהם ענין.
 יוסף מיחה:

— אתה טועה בהם, דוד. אינם נוודים, מוקיונים. —
— אחד מן המשחקים — ספר יוסף — יושב בפונדק זה שעה. אדם מושך-
לב מאד הוא ברנארדי זה. כשבא לפונדק היה עצוב מאד. נָלֶה אֵליו סוכן-נוסע,
שרקד סביבו כאוהב סביב אהובתו... הוא שָׁלַם בעד יינו. ברנארדי ספר על חייו
ועל חייהם-משחקים בכלל. —
ניכר היה, שהמשחק עורר את התענינותו של יוסף, שהרי מסר את דבריו
בהתלהבות משתתפת.

— חיים קשים באמת. ספר, שעברו עליהם זמנים רעים, שהיו אוכלים רק
לחם ושותים טָה — ולא עוד. את הלחם היו מסמנים בעפרון ומחלקים, כדי
שיספיק לכולם. היו מקרים, שלא קבלו רשיון לשחק, ויָשְׁבו שבועות בחוסר כל,
בלא יכולת לזוז, עד שנעשה להם נס מן השמים בצורת ידיד חובב-אָמְנוֹת, שהציל
אותם מצרה.

תעלולי משחקים

מן הפונדק נשמעו פעם בפעם התפרצויות-צחוק כבירות — חבורה שלמה
צחקה במלוא-ראותיה.
— אדם שכמותו אינו יכול להיות עצוב זמן מרובה — אמר יוסף ועיניו
נוצצו: — הריהו מבדח את האורחים בחידודיו. —
שני הידידים נכנסו אף הם לפונדק.
המשחק יָשַׁב על כוס-יין וסביבו חבורה גדולה.
הוא ספר בקול רם, רָבָגוֹנִי:
— היה בתוך הלהקה שלהם טפוס בחסד-עליון, משחק גרוע, "כלונס" כמו
שנאמר. אך לעומת זה הצטיין בחינוך עכברים... —
פניו הגבריים, מעוררי-חבה, היו עשירי-ביטוי והמימיקה ההתולית שלהם
הוסיפה תוכן על דבריו.
— עכברים? .. — כבר צחקה החבריא, שצָפְתָה לבידיחה.
— הן, עכברים ממש. היו לו כתריסר עכברים לְבָנִים. הוא היה מרקיד אותם
ואמר להתפרנס ממה שִׁצִיג אותם לפני הקהל. ואולם אלה היו "בנים מְמָרִים"
ולא נשמעו לו. כשהיה עכבר עולה על מוט קטן ולא רצה להמשיך ללכת, —
אימת צבור היתה לו ודאי, — היה המנצח-על-החיות הזה דוחפו במקל, מתרגז
עד לידי דמעות ומקלל...
המשחק ספר בקול צר, אך בכובד-ראש; רק בעיניו רבות-ההבעה נסתתר
חיוך פָּקַח.

— ... ושוב היה אחד בתוכם, רווק זקן, בלוי, טרחן גדול. בכל עיירה היה

מוצא לו בעלת-בית טובה, שרחמיה היו נכמרים עליו, על בן-פטיטה עזוב זה, והיתה דואגת לו ומטפלת בו. באחת מן העיירות נודמנה לו בעלת-בית, שכולה זהב. קָרְבָּה אותו כאָם, כמעט שחתלה אותו בחתולים. ונוסף לכל טובותיה הגדולות אמרה, כנראה, לזכות אותו ב"מציאה" כבירה: לתת לו את לבה מנחת-שי. העיקר, שהרווק הזקן נתפעל מאד מבעלת-הבית. עד כדי כך שנתְחַרְבֵּן בשבילה על הבמה. והמעשה שהיה כך היה: הוא שחק את האוהב ב"מכשפה". יש שם סְצִינָה כזו: לאחר שמרים נחטפת על-ידי הסוחרים בסחורה חיה הולך אוהבה לשאול עליה את בעלת-הכשפים. והזקנה היא במקרה גם מנהלת "הבית"... היא עושה בלהטיה ומרים האמתית מופיעה לרגע באשנב כרוח... האוהב צריך אז לקרוא "מרים שלי!" בקול גדול. הרווק הזקן פרש את כפיו, פשק את רגליו וקרא בקול גדול: בעלת-הבית שלי ו... —

בְּרִנְאָרְדִי גמר לשחות את כוסו ושתי, שקוע בזכרונות. פניו המשיכו עדיין לספר; זיו עליו קרן בהם, כמו בפניהם של כל בני-החבורה.

הסוכן אחז בַּגְּרִיטָה של הבקבוק הכרסני ויצק ממנו יין לכוס.

— שתה, בְּרִנְאָרְדִי, שתה לבריאות, — אמר ולטף בחבה את זרועו של

המשחק: — הרי היין טוב הוא, הלא ? ... —

ברנארדי אחז בכוס והביט במבט פקח, רשעי-שובבי ולבבי-מְקָרְב, על האדם

הקטן.

— טוב, טוב, אחא — אמר: — ברכה תחול על ראשך. — עיניו הבריקו בחיוך ליצני: — שוב נזכרתי — אמר — במעשה-בלבול, שהיה על הבמה. מעשה ב"חובב", ששיחק את אלי עזר ב"יהודיה". התפקיד חשוב ויפה; זכר ה"ינוקא" את הכל לא רע, וגם לא קטל את התפקיד לגמרו. אבל בסצינה החשובה ביותר, בדיאלוג שבינו ובין החשמן, נתרקן ראשו פתאום. הלחשן — השד יודע מה אירע לו, נעלם עם ה"סחורה" (הפְּרָאזָה, שהוא צריך ללחש). ואולם ה"שקץ" לא נתבלבל והחליט לטלא את החור מתוך השראה עצמית. —

ברנארדי קם ממקומו וחקה בתנועות ודברים את החובב. והמסובבים אותו

קמו אף הם והתחילו צוחקים עוד קודם שהגיע ברנארדי לעוקץ של ספורו:

— ... הביט וראה, שהחשמן עומד וצוחק, בלעג ליהודון, כביכול, פנה אליו

ואמר מתוך גאווה לאומית... שמע נא אתה, כפתור ופרח! מה הצחוק הזה, שאתה

צוחק ? ... הלואי שתצחק בלטאות ירוקות ובתולעים אדומים... בקרקע אתה נתון

אצלי, תכשיט שכמוחך. גם מגדולים ממך לא נבהלתי... — והראה לו אצבע

משולשת והוציא את הלשון. ואחר-כך ירק בו פעמים אחדות בבוז. העיקר, שהקהל

הנכבד לא תפס לגמרו את הערמה, ובינתים הופיע הלחשן והחזיון נמשך כסדרו. —

בארחות

ברנארדי חזר וישב על מקומו והנקהלים הצטופפו סביבו. שתיקה השתררה. לאחר התפרצויות-הצחוק הנפרזות נתעגמו כולם במקצת. הסוכן בעל-התנועה מילא שוב את כוסו של המשחק. אף הוא שתה בינתים והיין רַפַך אותו.

— מי כמוך, ברנארדי, — אמר — נוח לשמחה. — הוא נאנח אמתית — : אני במקומכם, המשחקים, הייתי חולה במרה שחורה... — השתתפות אמתית הורגשה בקולו: — נדודי-תמיד, יסורי-פרנסה... —

ברנארדי שתה שוב. גומע לאט לאט, וטועם את היין כשהוא שקוע במחשבת: — יין טוב — אמר, שקט ורַצִין: — כן, חיים קשים. קשים מאד לפרקים. אילמלא הלב הקל, שאינו יודע דאגה, שאינו רוצה לדאוג, כי אז זה כבר היינו כורעים תחת העול... ואולם את האמת אגיד: האמנות ממתקת את חיי. אני כמו מלך על הבמה. — היה משהו מלכותי בתנועת-היד, שלִוְתָה את הדברים האלה. — שם איני דואג לשום ז'בר ומשחק אני בכל לבי. — ההמון אוהב אותנו, אך הקנאים מקלקלים. הוא שתה וחזר ושתה. היין, כנראה, כבר המה בראשו ודבריו לא נאמרו עוד בבטחון גמור.

— ביחוד יד-האדוקים קשה עלינו, כשאינ עליהם אימת-הקשות. — שוב הוזהרו עיניו בחיוך: — שמעו־נא — המשין — מה שקרה לנו בקרוגלאַיא. באנו לשם והטיל עלינו הרב חרם. ואנו לא ידענו. הכינונו הכל להצגה, התלבשנו, התעַפְרְנו, ומן הקופה מודיעים לנו, שמגפה הפריחה את המבקרים... יאוש תקף אותנו וכעס חדל-אונים. פתאום עובר על-פני הרפת גוי. פריץ רחב-כתפיים ועבֹוֹד כרס, כלב-זאב ענקי לימינו ומגֵלֵב בידו.

מה יש כאן? — שואל הוא.

סבא משיב: תיאטרון יהודי.

— נו — אומר הוא — למה אינכם משחקים?

אומרים לו: אין קהל בא, חרם.

— מנוולים! — אומר הפריץ. נכנס לרפת ושואל כשהוא מרים את חטמו:

כמה עולה מחיר כל המקומות כולם?

נזדרז סבא ואמר: חמשים רובל.

תחב הפריץ את ידו לכיס והוציא שטר. הא לך — אמר — חמשים רובל

ושחקו לפני.

התישב בשורה ראשונה, את כלבו שם מימינו על כסא, את המגלב לשמאלו, את כסיותיו על כסא רביעי, כסא חמישי נתן תחת כפות רגליו, והדליק סיגרה עבה, מוכן לראות במחזה. ואנו שחקנו לפניו את שולמית מתחילתה ועד סופה.

– אך לא בכל מקום מקבלים אותנו כך. יש מקומות, שמתחסיים אלינו
כלבנים-יחידים. –

הוא השעין את סנטרו על כפות-ידיו וישב שעה קלה בלא תנועה. הוזה או
הוגה. מסובביו שתקו מתוך כבוד וצפו לדבריו. ושוב התחיל בקולו החם והערב.
– עידן של זהב עבר עלינו בביסארביה. שם אנשים אחרים משלכם. כאן
כל אחד להוט אחר פרוטתו – המשחק חבט חביטה מפייסת על כתפו של הסוכן
המום-היין, שפניו הקדירו מצער למשמע הדברים האחרונים... – כולם סגורים
בתוך עצמם ומלאי-חשד כלפי זרים. חיים של חשבון כאן ואין רווחה ללב.
בביסארביה הכל אנשים אחים, שאוהבים לחיות מתוך שפע. יודעים אתם, כשעברנו
שם, כמעט לא היה יום, שלא היינו בו שכורים. יין טוב ומרובה יש בארץ-ברכה זו. –
המשחק היה מבוסס מאד. לא יכול עוד לעצור בעד גיהוקיו. את המלה
"יין" בטא כמו שמבטא אדם את שם-אהובתו...

– ואת התיאטרון הם אוהבים אהבת-נפש. הרי שם פעמים שמכריזו השמש
בבית-כנסת: כך וכך, היות ובאה להקה יהודית לעיירתנו, מתבקש הקהל לבקר את
ההצגה...

– אשתו של סבא, אספיראנצה – לרגע נדמה כאילו נתפכח במקצת
כשהעלה מגנזי-לבו זכרונות מאירים – אשה רבת-חן היא וגם "קול" יש לה,
אם לא חזק ועשיר ביותר, הרי נעים ומתוק, וזכתה להצלחה יוצאת מן הכלל
בביסארביה. יש שהיו עוצרים אותה באמצע-הרחוב ולא היו מגיחים לה להכנס
הביתה עד ששרה משיריה. פעם היה מקרה נאה... ישבנו כולנו בבית-מלון,
בחדר המשותף. נתנה אספיראנצה קולה בשיר. ודאי שמעתם את השיר: "היכן
אתן, שנות-נעורי"... כמו זמיר שרה אז, לבך רטט ממש. היא הוסיפה לשיר –
ופתאום רואים אנו, שדרך-החלון עפים לחדר פרחים הרבה, תפוחים, אשכולות-
ענבים... רצים אנו לחלון והנה עומד המון גדול מלמטה והראשים כלפי חלוננו.
ראו את המזמרת והתחילו למחוא כף בסערה והמטירו עליה פרחים. – –
דוד לחץ את ידו של יוסף.

– יוסף יקירי – אמר – קחני עמך לתיאטרון – ועיניו להטו.
חברו שמע את דבריו בשמחה.
אנו נסתדר יפה, – אמר, – כדי שלא יראוך נשב מאחורי הקלעים, על-
יד הקרות.

לפני ההצגה

... כבר עברו כשעתים מן הזמן שנקבע להתחלת ההצגה. ועל הבמה לא
נתחדש כלום. סבא הסתובב נרגז עד היסוד, אובד עצות: הפנר, שהוזמן ללוות את

השרים, לא בא, ומה שגרוע מזה הרבה: ברנארדי, המשחק הראשי, — נעלם...
חפשוהו גם בפונדק — ולא מצאוהו.

הקהל הכפרי צפצף ורקע ברגלים ולא רצה להקגע עוד בצלצוליו של
הפעמון הרמאי. היו בתוך הקהל בני-אדם, שבאו עם כל משפחתם הגדולה. הילדים
בכו, קללות ותלונות נשמעו מכל צד.

לפתע נשתתק הקהל: בשורה הראשונה הופיע השר עם רעייתו, שגופה
השמן נראה כמתפרץ מתוך בגדיה. —

סבא שמע מבלבל לגמרו את בשורת הנער, שנשלח לכנר, כפרי מנגן
בחתונות: האכר השתכר ולא יצלח למלאכתו. הכנור, אמנם, הובא.

— מילא, מה לעשות! — אמר סבא באחזו בראשו בשתי ידיו — נשיר
בלא לזוי מוסיקלי... ובלבד שמישהו "יתן את הטון".

יוסף, שעמד עם דוד בין הפרות, קבל על עצמו תפקיד זה.

— חבריא! — קרא המנהל בקול של אדם, שהשלים לא רק עם המות, אלא
גם עם החרפה: — התחילו בדיִבְרֵי־סִמְנָט. בינתיים, אפשר, אמצא בעצמי את
ברנארדי. — הוא רץ — יצא החוצה, כאילו ברח משרפה, אסף חבורה של נערים,
שצבאו על פתח-התיאטרון, והבטיח לכל אחד מהם כרטיס חנם, אם ימצאו את
המשחק. הקטנים התפזרו לכל צד.

...הראשונה עלתה על הבמה משחקת כולה לבושה לָבָן. לחייה היו כְּלָחִיִּי-
משוחפת מרוב שרק. היא היתה יפה בלא ספק ודומיה גמורה השתררה כשהתחילה
לשיר. היא שרה שיר-אהבה רוסי, בטעם ומתיקות. הקהל מחא כף, מרוצה. אחר-
כך שרה שיר בעברית, על אודות ה"יונה ההומיה", שגורשה מקינה בשעת סערה
וסופה והיא נודדת בגלות, מתגעגעת על אהובה:

— אוי, פי עוֹטְיָה אָנִי,

אָנִי אֶךְ נוֹדְדָת,

מִמְעוֹן-חֲגִי-סְלֵעִי,

הוּי, אָנִי יוֹרְדָת...

...שׁוֹבָה, חַיִּי רוּחִי,

שׁוֹבָה, נְחַמְתִּי,

רְאֵה-נָא מְרִי-שִׁיחִי,

נְהַלְנִי מְעוֹנְתִי...

הנגינה היתה עצובה מאד והושרה מתוך השתתפות:

בֵּן אֲזֵנֵי שְׁמָעָה

בְּלִילָה יְלִיל-דְמָמָה,

רְגֵש־יָהּ נְמַלְאָה
כָּל נְאוֹת־אֲדָמָה...

אח־כֶּךְ עָלוּ עַל הַבְּמָה כָּל הַמְּשַׁחֲקִים וְהַסְתַּדְרוּ בַשּׁוּרָה. בִּינֵיהֶם הִיְתָה גַם נַעֲרָה נַחֲמַדָּת, יַפְת־עֵינַיִם לַהֲפִלְיָא, שְׁעֵינָיו שֶׁל דּוֹד הַבְּדִילוֹ אוֹתָהּ מִבֵּין כָּל מְסוֹבְבֵיהָ וְנִמְשְׁכוּ אַחֲרֶיהָ. הַמְּשַׁחֲקִים שָׂרוּ בַמְּקַהֲלָה עַל הוֹלְגַה־הָאֵם, רַחֲבַת־הָאֲפִיקִים וְעִמּוֹקֵת־הַגְּלִים, וְעַל סְטָנָקָה הַעֲזוּזָה, שֶׁהִטְבִּיעַ אֶת אוֹזוֹבָתוֹ בַּגְּלִיָּה. הַנְּגִינָה, שֶׁהוֹשֶׁרָה עַל־יָדֶיהָ עֲשָׂרוֹת קוֹלוֹת, גָּאֲתָה בַעֲזוֹ כַּגְּלִי־נְהַר. הָעוֹלָם הָאֲגִדִּי־הַגְּבוּרִי שֶׁבִשְׂרִיר קָם חַי לִפְנֵי דוֹד וְהִרְהִיבוֹ. — הַנַּעֲרָה רַבַּת־הַחֵן שָׂרָה אָף הִיא; כּוֹלָה הִיְתָה נְתוּנָה לְשִׁירָתָהּ. לְבוֹ שֶׁל דּוֹד הֵלֵם בַּכַּח בַּשַּׁעָה שֶׁנִּתְּנָה בּוֹ אֶת עֵינֶיהָ. עֲכָשִׁיו, בַּשַּׁעָה שֶׁשָּׂרָה, גִּדְּלוּ עֵינֶיהָ עוֹד יוֹתֵר, וְחָן וְרֵגֶשׁ הִזְהִירוּ מִתּוֹכָן.

יָרְדוּ הַמְּשַׁחֲקִים מֵעַל הַבְּמָה וְנִשְׂאָרוּ רַק שְׁנַיִם: אִישׁ וְאִשָּׁה. הֵם שָׂרוּ שִׁיר הַתּוֹלֵי רוֹסִי: — יַעֲקֹבִי, יַעֲקֹבִי, פְּאוֹתֶיךָ שׁוֹבּוֹת אֶת לְבִי — סִלְסְלָה הָאִשָּׁה בַּקּוֹלָהּ, וְשִׁנֵּיהֶם רִקְדוּ רִיקוּד קוֹמִי כְּשֶׁהֵם מַחֲזִיקִים בַּקְּצוֹת מִטְּפַחַת אַחַת וְשֵׁרִים אֶת הַנִּיגוֹן הַנּוֹשֵׁן שֶׁל "מַה־יִּפִּיתִי". הַקְּהֵל נִהְנָה וְצַחֵק הִרְבָּה. קוֹלוֹ הָעֵבֶה שֶׁל הַשֵּׁר עָלָה עַל כָּל הַקּוֹלוֹת...

וּבְרַנְרֵדִי נִמְצָא סוּף־סוּף. הוּא שָׁכַב שְׁכוֹר, תַּחַת אֵילָן אֶחָד, מְאוּבֵק כּוֹלוֹ. כְּשֶׁטְלַטְלָה אוֹתוֹ הַמְּנַהֵל הַתְּעוֹרֵר וְגַמְגָּם: — חַיִּים אַרְוּרִים... הַשַּׁעֲמוּם קוֹטֵל אֶת הָאָדָם... —

— גִּזְלוֹן!! הֵן תְּבִיא אוֹתָנוּ לִיָּדֶי כֶּךְ, שֶׁנִּחְזָר עַל הַפְּתָחִים! — רַתַּח סְבֵא — וְנִיעֵר אוֹתוֹ.

כְּשֶׁהִתְפַּכַּח בַּמְּקַצָּת וְהִבִּין, שֶׁהַחֲצֵגָה עוֹמַדָּת לְהַתְּחִיל וְשֶׁהוּא צָרִיךְ לְשַׁחֵק אֶת הַתְּפִקִּיד הָרֵאשִׁי, קָם לֹאט וְאָמַר:

— הַכֹּל יִהְיֶה בַסֵּדֵר. הוֹלֵךְ אוֹתִי לְתִיאֲטְרוֹן. —

הוּא נִשְׁעַן בַּכַּח עַל סְבֵא וְהֵלֵךְ כְּשֶׁהוּא לוֹחֵשׁ כְּמִתּוֹךְ שְׁנָה:

— חַיִּים אַרְוּרִים! הָעֵצֵב אוֹכֵל אֶת הַלֵּב... וְגַם אֶת כְּשֶׁרוֹנְךָ אֵין מְעִרִיכִים,

יִקְחֵם אוֹפֵל!... —

סְבֵא נִעֲנַע בְּרֵאשׁוֹ מִתּוֹךְ צַעֲרָה, כַּפּוֹף כּוֹלוֹ תַּחַת מִשְׂא־זוּיוֹעוֹ שֶׁל בְּרַנְרֵדִי,

וְדַבֵּר בַּקּוֹל רַפָּה שֶׁל זָקֵן:

— הַצַּדֵּק עִמָּךְ, חֲבִיבִי. אָדָם שֶׁכְּמוֹתְךָ מִתְּנוּן בְּנִדְיוֹת אֱלֹהִים, בֵּין הַחֲשׂוֹכִים.

כְּשֶׁרוֹן יֵשׁ לְךָ, שְׁכוֹר יִקֵּר, וּמְזוּל אֵין לְךָ. לוֹ שֶׁחֵק לְךָ הַמְּזוּל, כִּי אִזּוֹ הֵייתָ צוֹבֵר

כֶּסֶף בַּחֲפִנֶיךָ וְשִׁמְךָ הִיָּה גְדוֹל בְּכָל הָעוֹלָם...

דַּמְעָה זָלְגָה עַל פְּנֵיו הָעֵיפִים שֶׁל הַמְּנַהֵל הַזָּקֵן.

“שולמית”

נשמע הצלצול האחרון. המנורות הועלו. המסך סולק לצדדים. ההצגה התחילה. — עמוסי כל טוב, מקליהם בידיהם — עולים לירושלים עולי-רגל. הם מלאים אהבת-ה' ויראת-שמים והם שמחים. שעוד מעט יראו את הכהנים והלויים במקדש וישמעו את הצלילים הערבים של השמיניות. על ההרים מצלצל השיר:

יְבָרְכֶךָ אֲדוֹנָי וַיִּשְׁמְרֶךָ.

יִצְלִיחַ דְרָכֶיךָ

וַיְבִיאֶךָ לְצִיּוֹן עִירֶךָ לְשָׁלוֹם.

בין העולים נמצא הזקן הנכבד מנוח: בתו שולמית מלוותו. הם נפרדים באהבה ושולמית נשארת לבדה במדבר.

הנערה היא יפת-תואר ואצילית, צמות ארוכות לה ובגדים צחורים. בדרכה, כשהיא חוזרת לביתה, היא תועה במדבר האכזרי: השמש מכה על ראשה, הצמאון מציק לה. — וכשהיסורים תקפו עליה היא שרה שיר תלונה ותפילה לאלהים. צלילים קרובים, לבביים בקולה: אל תתנני למות, אלהי. — שרה היא בעצב מתוק: — עשה לי נס, כמו שעשית לעמך במדבר, להגֵר ולשמשון... — אח! הזמרה שלהם... — לחש דוד, נרגש כולו: — את לבי הם שובים. — השירים של הדיברטיסמנט כבר עוררו את לבו. חושיו הוחדו מאד והוא התרשם עמוקות מכל הנעשה סביבו.

...ובאותה שעה הולך לו לדרכו מתוך הרחבת-דעת אביר צעיר, בעל-צורה ובעל-חן. שוע מגזע-מכבים, אבשלום. על-ידו עבדו הפראי, הכושי צינגיטנג.

דוד הביט והתפלא. זהו ברנארדי השכור? — הוא נהפך לאיש אחר. צעד במרץ, כולו עלומים, אצילות, אומץ. הקסדה הנוצצת והשריון הלמו מאד לגופו, שהיה בנוי יפה. גל אביבי עבר באולם בשעה שנכנס זה. את צינגיטנג שיחק נער קטן, שפניו היו מרוחים כולם בפיח של נר, ושהיה לא יותר מבן תשע או עשר. ...שולמית נפלה לתוך כור ואינה יכולה לצאת, בכוחותיה שלה, מן הבור. היא קוראת לעזרה. אבשלום שומע אותה. מי מדבר מתוך הבור? — לץ או מזיק? — לסוף הוא נוכח, לתמהונו ולשמחתו, שזוהי נערה — ונערה נחמדה — מכאביב צעירה, ככוכב מזהירה. —

הגבור הצעיר מתפעל מיפיה של שולמית. הנה מצא — זהב במדבר, מרגלית בחול. — מעיניה המזהירות זורחת החכמה ועל מצחה חתום התום וכל פניה מאירים באור של מעלות תרומיות. אם אלהים זמן אותם יחד במקום שומם כזה, אין זאת כי יעד אותה לו מלכתחלה. ושולמית אף היא מתפעלת מאבשלום. מתוך כושה נערית צנועה היא מבעת את תודתה לשוע הצעיר על שהציל את חייה ומודה

לו, שעד היום לא ידעה אלא את האהבה לאלהים ולאביה, אולם אהבה חדשה, מופלאה, התעוררה בלבה מראתה את אבשלום.

אבשלום מחייך בשמחה עמוקה למשמע דבריה אלה. כלום לא מאלהים הוא שהתאהבו שניהם מן המבט הראשון? – רגש חזק של אושר משתלט על שניהם. הוא מחזיק בידיה, מסתכל בה באהבה ושר ברגש: "רק המות יפריד בינינו"....
ואולם הנאהבים מוכרחים להפרד כרגע. שולמית צריכה לשוב לכבשותיה, לבית-לחם, ואבשלום צריך לירושלים, לחצר-המלכות. שולמית מתגברת על צניעותה הטבעית מתוך אהבתה ומגלה את החשש שבלבה, שמא ישכח אותה אהובה, בן-השרים, בחברתן של בנות-ירושלם העשירות. הכפריה הנאה יודעת את ערך-עצמה. לה אין, כמו להן, חן עשוי, מפורכס, אף אם הן עולות עליה ביקר-לבושיהן ובתכשיטיהן. בניגוד להן – לבה טהור ועשיר-רגש. אבשלום זכה בלבה והוא, הלב, יִשָּׁבֵר, אם לבו של אבשלום לא יהיה לה.

– מחשבה איומה היא זו, איומה מן המות – אומרת שולמית נרגשת. דבריה מכאיבים את לבו של אבשלום. גם דעתו על הבנות העירוניות היא שלילית. תמיד חלם על אשה יקרת-נפש וזכת-לב, שתהא דומה לשולמית, בחירתו של שלמה.
– למה החששות? – תציץ-נא לתוך עיניו ותקרא בהן על נאמנותו הגדולה. – חבקי את חתנך, אַף הכלה האהובה! – שר אבשלום, ונסערים הם מתחבקים שניהם באהבה. מתוך התרוממות-רוח הם נשבעים איש לאחותו נאמנות-נצחים, ולעדים הם נוטלים את הבור, שלרגליה נזדמנו, ואת החולדה הפראית, שקפצה על-ידם. לבביות עמוקה ויראת-קודש בדבריהם, בשעה שהם נשבעים.
מופיע צינגיטנג, שהיה נעצר במשך כל המאורע: הוא קטף תאנים בריחוק-מקום... – כזו נערה, או, או, מוצאת חן, נערה, ילווה, בית, – מדבר הכושי בלשונו המשובשת. –

הקהל היה מתפרץ בצחוק גדול לכל מלה של הכושי הקטן, שנִתַּר כמו קוף ועשה העויות מצחיקות. דוד יָשַׁב דומם, רציני. עדיין לא פגה בו ההתרגשות, ששרתה עליו בשעה שָׁשְׂרוּ הנאהבים את שיר-השבועה:

– אֱלֹהִים עֲצְמוּ אִתָּהּ אוֹתָנוּ –

נִשְׁמֹר לְנִצַּח הַשְּׁבוּעָה שֶׁנִּשְׁבַּעְנוּ, –

נִשְׁמֹר לְנִצַּח ! –

וכי זוהי ההצגה? – שאל דוד את יוסף.

מעולם עוד לא ראה משחק על הבמה. המצאה זו נראתה לו גדולה ויפה להפליא.

– איזה יופי! – לחש – קסם קסמו לי האנשים האלה. –

מצב רוח לא רגיל נשתלט עליו, כאילו צלל בתוך עולם חדש, שכולו

הזיה וזמרה. –

...שולמית יושבת לבדה ומבטת בצער וגעגועים למרחקים. שנתיים עברו
מזמן שנשבעה שבועת-אמונים לאבשלום. ובחיר-לבה לא בא, כמו שהבטיח.
לחבצלת ענוגה, שהיא קומלת ללא-טל, דומה שולמית היפה ביפות. בקול רִוּי־
יגון עמוק היא שרה:

— בְּכָל שַׁבָּת, יוֹם-טוֹב, רֵאש־חֹדֶשׁ
אָשֵׁב בְּבֵית-כְּנֶסֶת לְבָדִי,
אֲבִיבָה לְפָנַי אֲרוֹן הַקֹּדֶשׁ
וְאִישׁ אֵינְנוּ עַל-יָדַי...
לְבֵי הַמֶּרְ הוּא הַמְזַבֵּחַ
וְיָר־תְּמִיד — אֶהְבֵּתִי.
אֵינּוּ כָּבֶה, תְּמִיד זֹרֵחַ;
אֵךְ אֵין שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּתִי...

מוטב שהיתה טובעת בתוך הבור ולא היה אבשלום מציל אותה לתיי-פגעים.
בכל רגע נדמה לה: הנה הוא בא. כל רגע נמשך כשנה. — היא בוכה מר כשתוקף
אותה היאוש. ופתאום מתעורר בה כעס גדול על אהובה, שבגד בה. — היא קמה
ממקומה בעינים לוהטות ומנופפת באגרופה. שלומים לקשה-לב, שגורם לה יסורים
אנושים כל-כך! היא קוראת לחולדה ולבור, שינקמו את נקמתה.

כעסה שוכך כשהיא שבה לזכרונותיה. אבשלום היקר, הנאמן, ההוא יבגוד
בה? — רק המות יפריד בינינו! — כלום לא שָׁר כֵּךְ? ... ופניה נופלים, מחווירים,
שפתיה רותתות, ושוב היא קרובה לבכי: שמא הוא מת? ... — היא צועדת אנה
ואנה ופניה בכפיה. ופתאום היא מרימה את ראשה מתוך החלטה, וזוהר של אהבה
ועוז בעיניה: אף אם הוא מת, היא לא תמעל בשבועתה! ... היא של אבשלום
ושלו תהיה תמיד. ואם יבוא אחר וידבר על לבה, שתהיה לו, — לא תסכים. היא
תִּסְגֵר בחדרה ותִּגְרַשׁ מעל פניה את כל הבא. היא תתנהג כמשוגעת ומי זה ירצה
במשוגעת? —

המשחקת, ששיחקה את שולמית, ירדה מעל הבמה ועמדה על-ידו של דוד.
יפה היתה האשה, אם כי פניה הצבועים עשו רושם משונה. היא עמדה נושמת
בחזקה, נרגשת מן המשחק. — דמעות תלויות בריסיה! ... — ראה דוד נרעש.
...למנוח באים גברים צעירים לבקש את ידה של שולמית. הם ממבחר
אנשי-הקריה. אחד מהם, יואב הגדעוני — גבור בגבורים. השני —
אבינדב — העשיר בעשירים. והשלישי — נתן הכהן — סגן-הכהנים החסוד.
הם רושמים את שמותיהם על פיסות-ניר, מנוח מערבב את הפתקאות בקופסה.
פתקתו של מי יוציא הילד — זה יזכה בשולמית... המאושר הוא — יואב הגדעוני.
המשחקת, שעמדה ברגע זה בשלוה ותִּקְנָה את צמותיה הארוכות, צעדה

פתאום צעד קדימה ועמדה רגע בלא תנועה. פניה נשתנו, יגון מיואש זלג מעיניה. היא חזרה על בית-הסיום של שירה האחרון; קולה הערב היה רְוִיד־מְעוֹת:

דִּי הִתְפַּלְלָתִי, דִּי שׁוֹרְרָתִי,

מִבְּכִי רְצוּץ לְבִי הָרָשׁ,

אֶת הַקְּדִישׁ גַּם־כֵּן אֶמְרָתִי...

דִּי! יֵשׁ לְסִגוֹר אֶת הַמְּקַדָּשׁ. —

לאטה עלתה על הבמה. — מנוח רוצה להציג לפני בתו את החתן. ואולם הבת מתחלת להתרוצץ לפתע-פתאום כמשוגעת ושרה לאביה בקול חטוף, בלתי-טבעי, שיר בלתי-מובן על שבועת-אמונים ועל חולדה ובור העדים. ופתאום היא פורצת בצחוק גדול, שצלצולו מפחיד. הצחוק מופסק בגרונה והיא מבטת נכחה בלא נוע נאבקת עם דמעותיה. הנאספים תמהים ומנוח הזקן מפרק את אצבעותיו מיואש.

מבעד לערפל, שכסה את עיניו, עקב דוד כל תנועה של המשחקת. לחייו התחילו לזהות; כל מלה קטנה שלה הרתיחתו. ... שולמית מספרת בקול רפה, כקול של ילד חולה ומתחטא באהבה, ובאותה שעה עיניה נתעות, מביטות ולא-רואות:

— בור יש במדבר ובו מים קרירים. פרחים אינם גדלים שם, שממה בִּפְלֵ, רק חולדה פראית, חולדה רעה, מיללת שם ובוכה. הנה מטה החולדה את אזניה: אם הולך מישהו?

קולה של שולמית מתחזק. הוא יבש וקשה, שגעון רע מציץ מעיניה:

— את צפרניה מחדדת החולדה והם כסכינים דוקרים; גבה כפוף בעיגול, מלועה נושמת שנאה איומה ומעיניה לוחט כעס-הֶשְׂמֵד.

שולמית משפילה את קולה, כמדברת בתוך מארב:

— בחור צמא מתקרב לבור, הוא שותה את המים הקרירים ושוכב לנוח. ופתאום קופצת חולדה פראית על צוארו, חונקת אותו בצפרניה ופועה בכעס גדול: חייב אתה להיות נאמן לשבועה! אנוכי, אנוכי אעיד!...

ושולמית נופלת על קוץ של אביה הזקן הרצוף מצער ובוכה חרש כילדה קטנה. —

על-ידו של דוד הרימה פרה את ראשה וגעתה; קולה נשמע בכל התיאטרון, בתוך הדממה הרבה. ואולם לאחר שפסקה לגעות נמשכה הדממה כשהיתה. דמעות זלגו על פניו של דוד. הוא בכה עם שולמית על גורלה המר, כאב את כאבה. כמה גדולה אהבתה! אילו הוא, דוד, היה אוהב אשה, היה אוהב אותה בעוז כזה. ובשעה שההזיה על הבמה הלכה ונמשכה, לחש דוד לעצמו:

— מאורע גדול אירע לך היום, דוד! כמה זה נפלא, מרהיב, יקר — לשחק! —

... אבשלום ואביגיל, אשתו שבחר לו לאחר ששכח את שולמית,
יושבים שמחים וטובי-לב ושותים יין, והכושי הקטן משעשע אותם בהעויותיו.
פתאום באה במרוצה האומנת ומודיעה להם בקול-בוכים, מתופפת על לבה, שאחד
מבניהם, תינוק רך, טבע בבור. ועוד זו מדברת – והנה באה אומנת שניה ומבשרת
גם היא, גועה בבכיה, בשורת-אסון: חולדה פראית טרפה את ילדם השני.

ביאשו נזכר אבשלום בשולמית.

אביגיל, בהכנעה לרצון-האל, שולחת אותו אל כלתו הראשונה, שהיתה
יעודה לו מן השמים.

... בא אבשלום ואומר למנוח הזקן, שאסונו כסף אותו לארץ והשחיר את פניו:

— רופא מומחה אני, הבה ארפא את בתך המשוגעת.

— רק המות יפריד בינינו, — שר אבשלום ושולמית רצה אל זרועותיו

כשהיא בוכה וצוחקת מרוב אושר. השמחה היא כללית. צינגיטנג רוקד ומתופף
בתוף. —

המסך יורד לאט, כל המשחקים עומדים על הבמה, קולותיהם מתאחדים
בהימנון שמח:

שָׁחֻ אֶת אֲדוֹנָי!

אֵל גָּדוֹל לָנוּ!

הוא מוֹחֵל לְכָל אֲשֶׁר חָטְאוּנוּ.

בְּכִינוּ דְי, בְּאִבְנוּ פָג,

עֲתָה בָּאָה שְׂמֵחָה, בָּא חָג,

נִרְקֵד וְנִשְׂרֵר בְּלָנוּ!

פֶּל הַנְּשָׂמָה תִּהְלֵל יְהוָה, הַלְלוּיָהּ! ... —

דוד התעכב ברפת עד שיצא כל הקהל. הוא יצא לתוך קרירות-הבוקר

הרטובה. האור, שהלך וגדל, בִּשְׂר את זריחתה הקרובה של החמה.

בקרבת-הרפת נתקל בברנארדי. המשחק שכב בתעלת-שופכים בבגדי-

אבשלום. הוא היה שכור ומחוסר-הכרה.

לבו של דוד נתכווץ בחזו. — ברנארדי היקר, האומלל! כלום הוא שיחק

במצב של שכרון? ... ואיך שיחק! — סמרמורת של עֲדָנָה עברה בבשרו של דוד.

הוא סחב את המשחק לתוך הרפת, התיר את חגורתו, הסיר מעליו את הקסדה

והניח את ראשו על התבן. הראש החוור נפל כבד ומחוסר-חיים, כראשו של
מתעלף.

אחר-כך מהר ללכת אל כל אשר ישאוהו רגליו. רועים נפגשו על דרכו עם

עדריהם. הוא יצא אל השדות. ערפל חלבי שקוף, שהלך ונפוג, עטה את הבר הַיָּשָׁן.

— מאורע גדול אירע לך היום — חזר ולחש דוד. הוא רץ כמעט. רעננות

רבת-עוז נמסכה בו. נפשו היתה קלה ועליזה, כאילו צמחו לה כנפים. ... גם הוא, דוד, נדמה לו, היה יכול לשחק כך. את, אילו חיים נפלאים היה חי, אילו היה מצטרף ללהקת-אמנים זו... הן הוא מזמן, מזמן חשב על שינוי-חייו בעיירה. אין מרחב לנפשו. תמיד מרגיש הוא תביעה לזהות — צריך אתה לפעול גדולות, כי לגדולות נוצרת! יש שבאים לו ימים, וכחות כבירים, כחות נעלים מתעוררים בו, שמרחיבים את חו. ואז נראים לו כל חייו בעיירה קטנים ודלים. אָה, הוא מרגיש, שהיה מוכשר גם ליצור חזיונות, כמו "שולמינג"... אפילו חזיונות, שהם יפים כמו "אהבת-ציון", היה יכול ליצור. כך אומר לו לבו הפועם בעוז. — אה, כמה מזהיר ומרהיב הוא העתיד. אילו חיים יפים ועשירים יחיה... — דוד רץ והדשאים הצליפו את רגליו בציציותיהם הלחות. הוא התעכב על-יד סבך, סחט בכפו גְדִיל-עלים והרטיב בטל את פניו הלוהטים. ועל האופק נראתה השמש המזהרת, שפורה אלפי חיוכים חמימים ומְלֻטָּפִים.

הָרוּחַ

וכשבאו המשחקים למלונם המתינה להם הפתעה לא-נעימה. הם השאירו קצת מלבושים על החבלים במסדרון של המלון — ונעלמו. האכסנאי נחם את סבא: — יתכן, שתמצא את הבגדים. רק גנב אחד יש אצלנו בעיירה... רץ סבא לחיים הגנב ואמר לו: — איך לא תבוש, רבי חיים, לגנוב מאתנו? אבין אותך אם תאמר לגנוב אצל אדם אמיד, אבל אצלנו, קומידיאנטים מסכנים... — הגנב שם בו את עיניו הערמומיות והסתכל בו מן הצד, גרד בקצות מקטרתו בחשיבות את צְדָעו מתוך עיון, פשט לסוף את ידו לסבא ולחץ את ידו: — הצדק אתך, רבי יהודי, — אמר: — דברים נכוחים דברת. הגנב הניח את כפו על חזו בתנועה תיאטראלית ואמר בגדלות: — אדוני המשחק, בהן-צדקי אני נשבע לך, שחפצך יושבו לך. מתי אתם נוסעים? — שאל כדרך אגב. — מחר בבוקר — מהר סבא להשיב כשהוא מחייך בשמחה. — טוב, עד מחר בבוקר אמציא לך את שלך. הם נפרדו מתוך לחיצת-יד מאומצת. וסבא עוד הוסיף קודם שהלך: — זָכֵר, רבי חיים, בהן-צדקך נשבעת!

הגנבה

לפני פתח-האכסניה עמדו שלש עגלות. המזוודות והשקים כבר היו בתוכן. המשחקים כולם עמדו בבגדי-דרך ועל ידם חבורה של בני-העיירה ובידיהם בקבוק-

יין וטס עם עוגות. אלה היו משכילים מספר, שברכו את המשחקים לצאחם. מתוך לחיצות-ידיים חמות ואיחולים לבביים נפרדו שתי החבורות. המשחקים התישבו בעגלות והעגלונים הצליפו בשוטיהם.

ופתאום נשמעה צעקה. בעלת-המלון יצאה במרוצה :

— גנבים! גנבים! — קראה — עכבו אותם!...

העגלות נעצרו והאשה השמנה, רועדת כולה, הסבירה לבני-עיירתה, שנעלמו שני כרים מביתה, ובלא ספק הקומידיאנטים גנבו אותם...

אחד מן המשכילים חיוה את דעתו, שההגיון דורש, שיתירו את החפצים הארוזים ויבדקו את הנמצא. סבא התחיל מהר בעבודה זו, בשעה שאספיראנצה, נעלבת בכל מאודה, התחילה בוכה. — נבדקה עגלה אחת ופנה סבא לשניה, — ובינתים ירד האכסנאי והודיע, שרק עתה מצא את הכרים במקומם.

— הפלונית שלו — אמר — היא גולם, כל הזמן התיחסה בחשד לבני-אדם ישרים ויקרים אלה, ומשום כך עוררה בהלת-שוא, כשנדמה היה לה לרגע שאבד לה משהו.

הוא בקש סליחה מן המשחקים. אשתו השמנה, נסערת וכואבת, נגשה לאספיראנצה ואמרה לנשק את ידה, ובדמעות על עיניה התחננה, שתסלח לה. — ואולם המשחקת לא הסכימה. היא לא אבתה אף להביט לצדה וגרשה אותה בבוז, כשכל גופה רטט מכעס.

— מילא, — אמר סבא, — נצא כבר מכאן. אל תרימי את חטמך יותר מדי, שפרינצה, הן רק משחקים אנו... —

העגלות זזו והתגלגלו ברחוב-העיירה. סבא נזכר פתאום ומחא כף אל כף מתוך התרגוזות :

— ורבי חיים לא הביא לנו את החפצים!... והרי נשבע בהן-צדקו...

הילדים, שרצו אחר העגלות, הודיעו, שחיים הגנב רכב עוד אמש מן העיירה למקום בלתי ידוע...

סבא הניף את ידו ואמר: — החפצים כפרתי. והגנב, — הלואי ויהיה בגלגולו השני משחק. זו קללתי לו!... —

באבק הדרכים

בדרך מאובקת בין שדות קצורות וערבות נוסעות שלש עגלות. — עננים ענקיים נראים באופק. רוח קרה נושבת מצפון. קר, קר, עוד מעט והסתו בא.

מן העגלה הראשונה נשמע קולו המצלצל של ברנארדי.

— ברזובקה אינה הגרועה שבעיירות, — צוחק הוא: — וכי אין זה אומר

כלום לכבודה, שלא פרצה שרפה בשעה ששהינו בה? —

הוא ממשיך מבודח:

— תעלינה להן כל העיירות באש, לי אין בין כך מה להפסיד... ואולם שמעו־נא, מה קרה פעם לסבא בשעת שרפה. —
והוא מתחיל לספר ודבריו, שנאמרים בתיאבון, נקלטים בתיאבון על-ידי שומעיו:

— היינו בעיירה, בפול־בנקה, נדמה לי, ופ־רצה שרפה לפנות בוקר. אנו רצים מן המטות החוצה וסבא אומר לנו:

— כילדים אתם מחנהגים. מה הבהלה הזו? לאט-לאט, אפשר להספיק הכל. תראו-נא, אני גם את העניבה אקשר. לא כלום. אנו מצטופפים למטה ומביטים. סבא בא בחשיבות: כובע רחב-שולים לראשו, עניבה לצוארו, אבל... הוא רק בתחתונים... שכח, בן החיל, מרוב בהלה לשים את מכנסיו... —
ובעגלה השניה מתפלסף מתוך התבדחות משחק אחר:

— יודעים אתם, חבריא, איזהו המאכל הנפלא שבמאכלים? אינכם יודעים? הבה אגיד לכם. כל מאכל אפשר לבלוע רק בצורתו האחת. תקחו לחם: הרי יש רק לחם אפוי ולא עוד... תקחו דג מלוח — היינו הך. אבל תקחו תפוחי-אדמה — זהו ענין אחר לגמרו. אם תרצו, הרי לפניכם תפוחי-אדמה מבושלים, ואם תרצו — דיסה של תפוחי אדמה. ואם מאד-מאד תרצו, בבקשה: תפוחי-אדמה ב"מעילים". ומה טעים מתפוחי-אדמה מטיגנים? ולביבות מתפוחי-אדמה שכחתם? הס, ופשטידה מתפוחי אדמה — כלום יש לך דבר טוב מזה?... —

צוחקים המשחקים ואחד מהם פותח בשיר:

— בְּיוֹם רֵאשׁוֹן תְּפוּחֵי-אֲדָמָה

בְּיוֹם שְׁנֵי תְּפוּחֵי-אֲדָמָה

וּבְיוֹם שְׁלִישֵׁי תְּפוּחֵי-אֲדָמָה

וּבְיוֹם רְבִיעֵי גַם-כֵּן תְּפוּחֵי-אֲדָמָה

בְּחֻמְשֵׁי וְשֵׁשִׁי — תְּפוּחֵי-אֲדָמָה

וּבְשֶׁבַע — חֲדָשׁ! — פְּשֻׁטִידָה מִתְּפוּחֵי-אֲדָמָה...

ובעגלה השלישית משוחח דוד בן הרב עם בתיה בת-המשחקים הצעירה. פניו האציליים של דוד חוורים הם ורזים, אך עיניו מביעות עוז. הוא מספר בקול לבבי, בבטחה:

— לאחר שנסעו המשחקים מְרֻזֻבְקָה כָּבְדוּ עֲלֵיו הַחַיִּים מִנְשׂוּא. לא היה יכול עוד לקרוא דף אחד של גמרא. סביבתו נמאסה עליו. אם ישאר כאן — ככה חשב — אחת דתו להתנוון. ימי עלומיו ילכו לאבוד והעתיד — מכוער ושחור. לסוף החליט לברוח מביתו. מעיירתו אל המשחקים, שמצאו חן בעיניו כל-כך. אם לא יצלח למשחק — יהא לחשן אצלם או ישיר במקהלה. הן קול יש לו, לא פעם עבר

לפני התיבה בבית-הכנסת — ובלבד שיהא ביחד עמהם. את אבותיו היקרים קשה היה לו לעזוב והוא דאג מאד, שמא תגרום להם בריחתו צער גדול ביותר. לסוף מצא עצה. אבותיו רצו מזמן, שיעזוב את העיירה ויסע לאחת מן הישיבות הגדולות, כדי שיגדל שם בתורה. תמיד היה מסרב, חשש, שמא תהא שם ההשגחה חמורה יותר מדאי ולא יוכל לקרוא בספרי-השכלה. עתה בא אל אבותיו והודיע להם, שהוא מסכים לנסוע. הם ברכוהו בדמעות, כסף נתנו לו ומלבושים — ושלתוהו. נסע בכיוון לישיבה עם העגלון בן-עיירתו. אבל כשחזר העגלון לעיירה — מיד שינה את הכיוון — לקראת הלהקה. בתיה מחייכת.

— נו, והסתדר אצלם באמת, — מדברת היא: — נדמה לה, כאילו מעולם היה עמהם, כל-כך התרגלה אליו. — כעת נוסעים הם לעיר גדולה — ממשכת היא ברצינות של אשה מבוגרת. עוד מעט ויתחילו הגשמים, ואחר-כך — השלגים. יש תקוה, שימצאו פרנסה בעיר בעונה הקרה. אה, דוד ימצא הרבה ענין בעיר הגדולה. שם יש ספריות גדולות. יוכל לקרוא כאוות-נפשו. בכלל, אם ירצה ללמוד הרבה, להתפתח, אין בשבילו מקום יותר מתאים מעיר גדולה. — דוד יוכל להיות בלהקה כמה זמן שירצה; הוא — אישיות חשובה במקלה, ולאט-לאט יקבל גם תפקידים. — והיא מחייכת בהסתכלה בו בחבה. — העננים הענקיים זוחלים-זוחלים ומכסים כמעט את כל השמים כולם. כבדי-כרס ושחורים הם, ואפלה קרה ורעה נושמת מהם. והרוח חריפה מאד, היא מקפיאה את הדם.

בתיה מתעטפת במעילה הדק.
— התעטפי גם במעילי, בתיה, — אומר דוד.
לאו! — אומרת היא: — קר יהא לך זולתו, תצטנן.
טורח דוד ומתיר את חבילתו ומוציא את מעיל-החג שלו ומכסה בו את בתיה. היא מחייכת לקראתו בתודה, עיניה גדולות, גדולות וזוהר חם, לבבי להן.
ירושלים, תרצ"ג.